

آسیب‌شناسی بخش صنعت، معدن و پتروشیمی
و ارائه راهکار در راستای سیاست‌های کلی
اقتصاد مقاومتی

کد موضوعی: ۳۱۰

شماره مسلسل: ۱۳۶۶۱

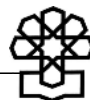
اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۳

دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۴.....	۱. بخش صنعت
۱۱.....	۲. بخش معدن و صنایع معدنی
۲۳.....	۳. صنعت پتروشیمی
۲۷.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری و ارائه راهکار در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

آسیب‌شناسی بخش صنعت، معدن و پتروشیمی و ارائه راهکار در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

چکیده

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که تأکیدات مندرج در احکام اسناد بالادستی و قوانین برنامه پنج‌ساله چهارم و پنجم و رویکردهای حاکم بر این اسناد و قوانین بالادستی در جهت‌گیری و تحولات بخش صنعت تأثیر چندانی نداشته و در برخی از موارد خلاف جهت این احکام قابل مشاهده است. نمونه بارز آن عدم تغییر رویکرد سرمایه‌گذاری صنعتی و پسرفت در میزان سرمایه‌گذاری‌ها در صنایع با فناوری بالا و عدم تحول جدی در خروجی بخش صنعت و ترکیب سبد صادرات صنعتی است. بنابراین لازمه اجرایی شدن احکام اسناد بالادستی و تغییر رویکرد و تحول اساسی در بخش صنعت و دستیابی به اهداف سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، تدوین استراتژی توسعه صنعتی و تصویب آن توسط هیئت وزیران و مشخص شدن سیاست‌ها صنعتی عمودی (موضوع ماده (۱۵۰) قانون برنامه پنج‌ساله توسعه) در راستای اسناد و قوانین بالادستی است.

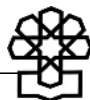
در بخش معدن و صنایع معدنی نیز طی سال‌های اخیر، سرمایه‌گذاری دولت در زیرساخت‌های بخش معدن به‌رغم مزیت نسبی این بخش از ابعاد میزان دخایر و تنوع

آن، مطلوب نبوده و سیاست هدفمندی در ارتباط با تولید و تجارت مواد معدنی مشاهده نمی‌شود. مهمترین عارضه عدم توجه جدی دولت به بخش مذکور، سهم اندک بخش معدن در تولید ناخالص داخلی (کمتر از ۱ درصد) و عدم سنخیت سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته با مقیاس‌های جهانی است. بنابراین اولین و مهمترین راهکار عملیاتی جهت ارتقای بخش معدن در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، نهایی‌سازی استراتژی بخش معدن و صنایع معدنی و تصویب آن توسط دولت یا حسب نیاز مجلس شورای اسلامی است.

در بخش پتروشیمی، ظرفیت بالقوه مناسبی برای افزایش توان ضربه‌پذیری اقتصاد در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی از طریق تکمیل زنجیره ارزش و صادرات محصولات پتروشیمی با ارزش‌افزوده بالا، وجود دارد که این امر نیازمند تغییر رویکرد در توسعه صنعت پتروشیمی و توجه جدی به توسعه صنایع میانی و تکمیلی می‌باشد. لازمه این امر استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود به‌ویژه ذیل ماده (۱۵۶) قانون برنامه پنجم توسعه و اتخاذ سیاست تخفیف پلکانی قیمت خوراک واحدهای پتروشیمی موضوع جزء «۳» بند «ق» تبصره «۲» قانون بودجه سال ۱۳۹۳ کل کشور و تهیه و تدوین آیین‌نامه اجرایی آن توسط وزارت نفت است.

مقدمه

بخش صنعت و معدن به‌عنوان بخش تولیدی و مولد از جایگاه مهمی در دستیابی به اهداف کلان اقتصادی از جمله رشد اقتصادی، افزایش اشتغال، رشد بهره‌وری، کاهش

تورم و دیگر متغیرهای اقتصادی برخوردار است. نقش مهم و کلیدی بخش صنعت و معدن در اجرایی شدن احکام اسناد بالادستی، برنامه‌های پنج‌ساله توسعه و سیاست‌های کلی نظام، ابلاغی مقام معظم رهبری، به‌ویژه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی امری بدیهی و قابل تأمل است. در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، بار اصلی روی دوش بخش تولید و تقویت نقش فعالان اقتصادی در راستای کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور است و لازمه اجرایی شدن سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، اقدام فوری و زمانبندی شده دستگاه‌های مختلف با تهیه قوانین و مقررات لازم و تدوین نقشه راه برای عرصه‌های مختلف و ایجاد فرصت مناسب برای نقش‌آفرینی مردم و همه فعالان اقتصادی است که این امر بدون آسیب‌شناسی بخش‌های مرتبط با دستگاه‌های اجرایی امکان‌پذیر نیست.

هدف اصلی این گزارش، آسیب‌شناسی بخش صنعت، معدن و پتروشیمی و شناسایی حلقه‌های مفقوده در راستای اجرایی شدن احکام سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی است و به همین دلیل در بخش اول روند شاخص‌های کلان و چالش‌های بخش صنعت مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بخش دوم وضعیت بخش معدن و صنایع معدنی و در بخش سوم صنعت پتروشیمی کشور مورد واکاوی و آسیب‌شناسی قرار می‌گیرد. در پایان نتیجه‌گیری و راهکارهای لازم جهت اجرایی شدن سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در بخش صنعت، معدن و پتروشیمی ارائه خواهد شد.

۱. بخش صنعت

بخش صنعت در سال‌های اخیر با سهم حدود ۲۰ درصد تولید ناخالص داخلی از جایگاه مهمی در اقتصاد کشور برخوردار بوده و در اجرایی شدن احکام اسناد بالادستی و سیاست‌های کلی نظام به‌ویژه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نقش مهمی را ایفا می‌کند. تحولات بخش صنعت در سال‌های اخیر حاکی از نرخ رشد منفی بوده و تقریباً از سال ۱۳۸۹ روند کاهشی نرخ رشد بخش صنعت شروع شده و در سال ۱۳۹۱ به ۹/۹- درصد رسید که این امر می‌تواند نتیجه کاهش میزان سرمایه‌گذاری صنعتی در سال‌های اخیر و کاهش حجم سرمایه‌گذاری از حدود ۱۹ هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۸۹ به حدود ۹ هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۹۱ باشد.

جدول ۱. برآورد نرخ رشد بخش صنعت و اقتصاد کشور

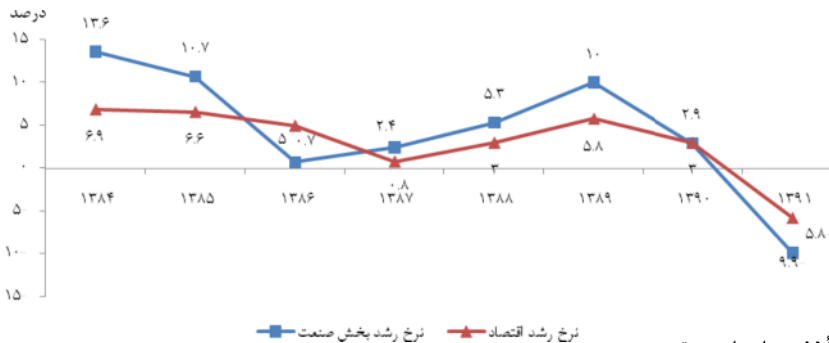
در دوره زمانی ۱۳۸۴ - ۱۳۹۱

عنوان	واحد	سال‌های برنامه چهارم توسعه					برنامه پنجم توسعه	
		۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۹۰	۱۳۹۱
ارزش افزوده صنعت به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶	میلیارد ریال	۸۳۵۱۵	۹۲۴۸۵	۹۳۱۲۸	۹۵۳۲۳	۱۰۰۳۵۷	۱۱۰۴۲۲	۱۱۳۶۷۶
نرخ رشد بخش صنعت	درصد	۱۳/۶	۱۰/۷	۰/۷	۲/۴	۵/۳	۱۰	۲/۹
تولید ناخالص داخلی (GDP) به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶	میلیارد ریال	۴۳۸۹۰۰	۴۶۷۹۳۰	۴۹۱۰۹۹	۴۹۵۲۶۶	۵۰۹۸۹۵	۵۳۹۲۱۹	۵۵۵۴۳۶
رشد اقتصادی	درصد	۶/۹	۶/۶	۵	۰/۸	۳	۵/۸	۳
سهم صنعت در GDP به قیمت پایه	درصد	۱۹	۱۹/۸	۱۹	۱۹/۲	۱۹/۷	۲۰/۵	۲۰/۵

مأخذ: بانک مرکزی، خلاصه تحولات اقتصادی کشور طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۱ و محاسبات تحقیق.

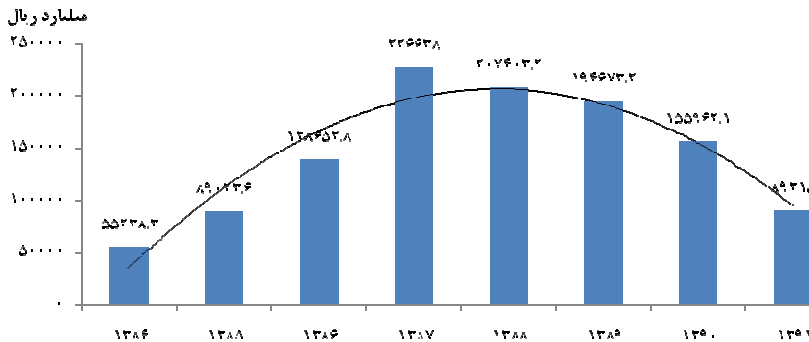

نمودار ۱. روند تحول نرخ رشد بخش صنعت و اقتصاد کشور در دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۱

مأخذ: محاسبات تحقیق.

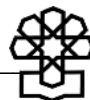
نمودار ۲. روند عملکرد سرمایه‌گذاری صنعتی براساس پروانه بهره‌برداری در دوره ۱۳۸۴-۱۳۹۱

مأخذ: همان.

روبه نزول بودن شاخص‌های کلان بخش صنعت در همه زمینه‌ها قابل مشاهده است. بهره‌وری سرمایه در بخش صنعت طی سال‌های اخیر عمدتاً پایین و منفی بوده و حتی بهره‌وری نیروی کار که عمدتاً مثبت و در سطح مطلوب قرار داشت، اخیراً دچار افت شده است. برای اینکه وضعیت تولید صنعتی در کشور بیشتر نمایان شود ذکر این نکته لازم است که در فاصله سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۸۸ روند مصرف برق در صنایع بزرگ افزایشی بوده ولی در سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ مصارف برق در صنایع بزرگ دارای نیروگاه، به شدت کاهش یافته و تقریباً نصف شده به گونه‌ای که از ۵۹۱/۸ میلیون کیلووات ساعت در سال ۱۳۸۸ به ۲۶۱/۱ میلیون کیلووات ساعت در سال ۱۳۹۱ تنزل یافته است و این شاخص مصرف برق نماگر مهمی در رکود در تولید است.

ترکیب سبب صادرات صنعتی کشور در سال‌های برنامه چهارم توسعه و سال‌های اخیر همان روند ثابت خود را حفظ کرده و به‌رغم افزایش حجم صادرات صنعتی در سال‌های اخیر، وابستگی آن به مشتقات نفتی و محصولات پتروشیمی بیشتر شده است به گونه‌ای که بیش از ۵۰ درصد صادرات صنعتی را صادرات پتروشیمی تشکیل می‌دهد.

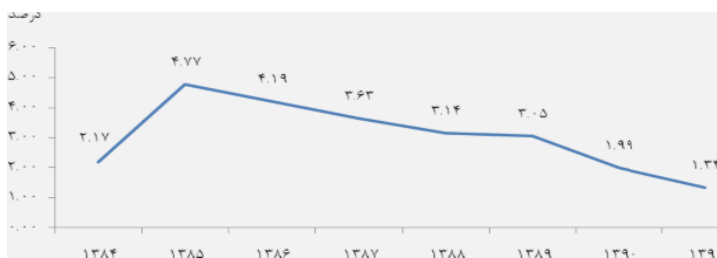
جدول ۲. سهم صادرات محصولات پتروشیمی در صادرات غیرنفتی و صنعتی بدون احتساب میعانات گازی در دوره زمانی ۱۳۸۴-۱۳۹۱ (درصد)

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱
سهم صادرات پتروشیمی در صادرات غیرنفتی	۲۲	۲۵	۲۹	۴۳	۴۲	۴۴	۴۳	۳۷
سهم صادرات پتروشیمی در صادرات صنعتی	۳۰	۳۵	۵۲	۵۳	۵۴	۵۷	۵۳	۴۶

مأخذ: محاسبات تحقیق.

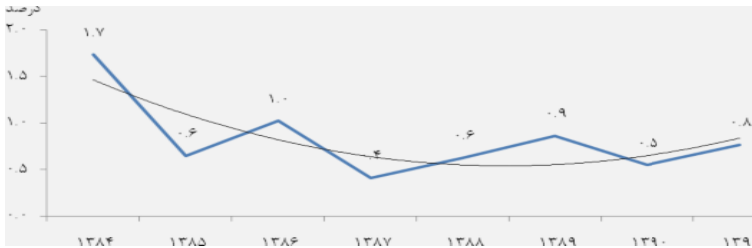
به‌رغم تأکیدات اسناد بالادستی و قانون برنامه پنجم توسعه، سهم صنایع با فناوری متوسط و بالا (صنایع نوین) در خروجی بخش صنعت پایین بوده و از حدود ۳ درصد در سال ۱۳۸۹ به حدود ۱/۳۴ درصد در سال ۱۳۹۱ کاهش یافته است و سهم سرمایه‌گذاری صنایع با فناوری بالا در کل سرمایه‌گذاری بخش صنعت در سال‌های اخیر در محدوده ۰/۵ تا ۱ درصد قرار داشته است.

نمودار ۳. روند سهم صادرات صنایع با فناوری متوسط و بالا در کل صادرات بخش صنعت

مأخذ: همان.

نمودار ۴. روند سهم سرمایه‌گذاری صنایع با فناوری بالا در کل سرمایه‌گذاری بخش صنعت

مأخذ: همان.

به دلیل تکمیل نبودن زنجیره ارزش محصولات صنعتی از جمله در صنعت پتروشیمی به رغم تأکيدات اسناد بالادستی و اخیراً بند «۱۵» سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، معضل خام‌فروشی به شدت اقتصاد کشور را تضعیف و توان ضربه‌پذیری اقتصاد را کاهش داده است. بنابراین به رغم سیاست‌های هدفمند بخش صنعت مندرج در برنامه پنجم توسعه مبتنی بر توسعه قابلیت‌های فناوری، متنوع‌سازی پایه‌های صادرات صنعتی، افزایش مستمر صنایع مبتنی بر فناوری‌های برتر (صنایع نوین) در ترکیب تولید صنعتی و حمایت از سرمایه‌گذاری خطرپذیر در صنایع نوین در سال‌های اخیر، تحول اساسی یا تغییر رویکرد در توسعه سرمایه‌گذاری‌های صنعتی و خروجی‌های بخش در دستیابی به صنایع با فناوری بالا مشاهده نمی‌شود و این امر نتیجه اقدامات یک دولت یا وزیر خاص نیست، بلکه ریشه در مشکلات ساختاری و نبود یک برنامه مشخص و مصوب است که در سایر بخش‌های اقتصاد کشور نیز به چشم می‌خورد.

در آسیب‌شناسی تحولات بخش صنعت در سال‌های اخیر، فقدان برنامه راهبردی (استراتژی) و نبود سیاست‌های صنعتی و معدنی هدفمند به‌خوبی نمایان می‌شود (همانند سایر موارد مثل فقدان طرح جامع مصوب (سند ملی) آب، طرح جامع بخش کشاورزی براساس قابلیت‌های منطقه‌ای، برنامه راهبردی انرژی و طرح جامع انرژی، طرح جامع حمل‌ونقل کشور و...). در ماده (۱) قانون تمرکز امور صنعت و معدن مصوب سال ۱۳۷۹، ماده (۲۱) قانون برنامه چهارم توسعه و ماده (۱۵۰) قانون برنامه پنجم توسعه به این امر مهم تأکید شده است. اهداف کمی بخش صنعت به‌صورت مصوب و مدون وجود ندارد و برخلاف ماده (۲۱) برنامه چهارم توسعه که شاخص‌های کمی بخش صنعت در زمینه ارزش‌افزوده، سرمایه‌گذاری، صادرات و بهره‌وری و... پیش‌بینی شده و معیاری برای ارزیابی بخش بود، اما در حال حاضر در ماده (۱۵۰) برنامه پنجم توسعه چنین معیاری وجود ندارد، هرچند در زمان تصویب برنامه پنجم، نمایندگان دولت مدعی بودند که پس از تصویب برنامه، اهداف کمی بخش‌ها در قالب بسته‌های پشتیبان تهیه و ارائه خواهد شد و از این بابت نگرانی وجود ندارد. عمده احکام تخصصی بخش صنعت در برنامه پنجم توسعه اجرایی نشده و وزارت صنعت، معدن و تجارت هنوز از وظایف و اختیارات خود اطلاع ندارد، زیرا لایحه وظایف و اختیارات این وزارتخانه جدید هنوز به مجلس شورای اسلامی ارائه نشده است (ماده (۵۳) قانون برنامه پنجم توسعه و تبصره «۲» ماده واحده قانون تشکیل دو وزارتخانه تعاون، کار و رفاه اجتماعی و صنعت و معدن و تجارت مصوب ۱۳۹۰/۴/۸).

حال سؤال این است که آیا بدون تدوین و تصویب استراتژی و سیاست‌های صنعتی و معدنی و سیاست‌های مرتبط می‌توان قابلیت‌های تولیدی کشور را تشخیص داد؟ آیا بدون این سند مصوب (که برای همه بخش‌های تولیدی و خدماتی کشور مصوب نشده است) می‌توان برنامه تولید داشت اینکه چه تولید شود، کجا تولید شود و به چه مقدار تولید شود و یا اینکه چه مقدار در داخل تولید شود و چه مقدار وارد و چه مقدار صادر گردد. در چنین فضایی امکان تنظیم برنامه راهبردی تجارت کشور وجود نخواهد داشت، سیاست‌های پولی و ارزی قابل اجرا نخواهد بود و نیازهای تخصصی (برنامه آموزشی مطابق نیازمندی کشور)، تجهیزاتی و تکنولوژیکی نامشخص خواهد بود. همچنین در سایه نبود برنامه، سیاست‌های بانکی، اندازه بهینه بخش دولت و خصوصی، حجم سرمایه‌گذاری واقعی شکل نمی‌گیرد و در این شرایط تحریم‌ها آثار فزاینده‌ای را بر اقتصاد کشور تحمیل می‌کند. این در حالی است با وجود برنامه‌های راهبردی و عملیاتی منسجم و هدفمند، نارسایی‌ها و کمبودهای ناشی از تحریم‌ها کاهش می‌یابد و آثار سوء آن به شدت کمرنگ می‌شود.

یکی از مشکلات اساسی واحدهای تولیدی و صنعتی کشور، نبود نقدینگی و مشکل سرمایه در گردش است که پیگیری و مطالبه این مسئله از نظام بانکی کشور از مهمترین وظایف وزارتخانه مذکور در قانون تمرکز امور صنعت و معدن است. در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی که بار اصلی روی دوش بخش تولید و تقویت نقش فعالان اقتصادی در راستای کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور می‌باشد، بخش صنعت از جایگاه کلیدی برخوردار است. لازمه اجرایی شدن سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی براساس ابلاغیه

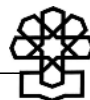
مقام معظم رهبری، اقدام فوری و زمانبندی شده دستگاه‌های مختلف با تهیه و تدوین مقررات لازم و تدوین نقشه راه برای عرصه‌های مختلف و ایجاد فرصت مناسب برای نقش‌آفرینی مردم و همه فعالان اقتصادی است که این امر در بخش صنعت همانند سایر بخش‌ها به اتخاذ سیاست‌های صنعتی هدفمند و برنامه‌های مدون نیاز دارد تا جهت‌گیری بخش صنعت و نحوه حمایت از فعالان بخش خصوصی را نمایان سازد.

۲. بخش معدن و صنایع معدنی

بی‌شک وجود منابع و ذخایر حائز اهمیت مواد معدنی در کشور، در کنار منابع هیدروکربوری (که به نوعی ذخایر معدنی محسوب می‌شوند)، معدن و صنایع معدنی را جزء یکی از بخش‌های دارای مزیت نسبی مطرح می‌کند. ولی علیرغم این مزیت، مسیر زیرساخت‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها به‌گونه‌ای بوده است که این بخش جزء اولویت‌های دولت قرار نگرفته و با توجه به این موضوع زیرساخت‌های شکل گرفته در کشور نیز در جهت تسهیل سرمایه‌گذاری و بهره‌برداری از منابع معدنی نبوده است. تبلور این موضوع در جهت‌گیری سرمایه‌گذاری دولت در زیرساخت‌های معدنی است، زیرا در سایه همین زیرساخت‌هاست که سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زنجیره ارزش در بخش اکتشاف و بهره‌برداری شکل گرفته و سهم معدن و صنایع معدنی از جایگاه واقعی خود در اقتصاد برخوردار می‌شود. چنانچه در جدول ۳ و ۴ آورده شده است، طی ۸ سال گذشته، میزان سرمایه‌گذاری به قیمت جاری، در بخش اکتشاف (بدون احتساب بودجه‌های سنواتی) ۲۰۱۵۱۷۸ میلیون ریال بوده که از

سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷ سیر نزولی را تجربه کرده و طی سال‌های بعد افزایشی بوده است. در بخش بهره‌برداری نیز طی همین مدت، میزان سرمایه‌گذاری صورت گرفته در بهره‌برداری معادن به قیمت جاری ۴۱۲۳۷۲۶۳ میلیون ریال بود که روند کاهشی و افزایشی در همین بخش نیز تکرار شده است. اگر این آمار را با بخش صنعت مقایسه کنیم درمی‌یابیم که نسبت سرمایه‌گذاری صورت گرفته در کل اکتشاف و بهره‌برداری در همین مدت حدود ۳/۷ درصد صنعت است (کل سرمایه‌گذاری صورت گرفته در بخش صنعت در دوره مشابه ۱۱۵۶۹۰۶۲۰۰ میلیون ریال بوده است). همان‌طور که گفته شد، این موضوع در ارتباط با میزان اعتبار در نظر گرفته شده توسط دولت برای بخش صنعت و معدن برای تجهیز زیرساخت‌ها نیز صادق است. با عنایت به موارد مندرج در جدول ۵ کل اعتبارات طرح تملک و دارایی‌های سرمایه‌ای در بخش معدن (شامل ۴ برنامه زیرساخت‌های صنعتی و معدنی، برنامه زمین‌شناسی، برنامه اکتشاف و راه‌اندازی معادن و برنامه ارتقای تولیدات معدنی) از سال ۱۳۸۴-۱۳۹۲، یک روند افزایشی تا سال ۱۳۸۸ و یک روند کاهشی تا ۱۳۹۲ را تجربه کرده است، ولی مجموع سرمایه‌گذاری در نظر گرفته شده دولت در زیرساخت‌های بخش معدن طی ۱۰ سال اخیر ۱۸۶۱۳۳۶۰ میلیون ریال بوده است که با توجه به پتانسیل بالای معدنی کشور بسیار ناچیز بوده و در مقایسه با کل فصل صنعت و معدن نیز ۳۸/۸ درصد را به خود اختصاص داده است.^۱

۱. البته باید متذکر شد که ۶۶ درصد از رقم در نظر گرفته شده برای بخش معدن در فصل صنعت و معدن، ذیل برنامه زیرساخت‌های صنعتی و معدنی آورده شده که بخش اعظم این رقم در برنامه‌های صنعتی هزینه می‌شود.

جدول ۳. شاخص‌های کلان بخش معدن طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷

۱۳۸۷		۱۳۸۶		۱۳۸۵		۱۳۸۴		سال
هزینه عملیات (میلیون ریال)	فقره	هزینه عملیات (میلیون ریال)	فقره	هزینه عملیات (میلیون ریال)	فقره	هزینه عملیات (میلیون ریال)	فقره	گواهی کشف و هزینه عملیات اکتشاف
۱۴۹۲۷۲	۶۷۶	۹۵۴۷۵	۵۱۹	۱۵۱۲۹۰	۵۲۸	۱۷۲۴۲۸/۱	۵۰۸	
میزان سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	فقره	میزان سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	فقره	میزان سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	فقره	میزان سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	فقره	پروانه بهره‌برداری و میزان سرمایه‌گذاری در بهره‌برداری
۳۸۷۹۰۰۰	۶۵۸	۱۹۳۹۶۰۲	۶۱۰	۱۴۴۸۹۹۴	۵۹۵	۴۶۱۰۰۰۰	۶۵۴	
۴۱۸۸		۴۶۸۶		۳۹۸۲		۳۵۱۲		ارزش‌افزوده بخش معدن (۱۰۰=۱۳۷۶) (میلیارد ریال)
۰/۸۷		۰/۹۸		۰/۸۹		۰/۸۳		سهم معدن در تولید ناخالص داخلی (درصد)

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

جدول ۴. شاخص‌های کلان بخش معدن طی سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۹۱

۱۳۹۱		۱۳۹۰		۱۳۸۹		۱۳۸۸		سال
هزینه عملیات (میلیون ریال)	فقره	هزینه عملیات (میلیون ریال)	فقره	هزینه عملیات (میلیون ریال)	فقره	هزینه عملیات (میلیون ریال)	فقره	گواهی کشف و هزینه عملیات اکتشاف
۸۱۰۵۵۵	۷۸۸	۲۸۵۰۸۹	۸۸۲	۱۶۹۷۴۰	۸۲۷	۱۸۱۳۲۹	۸۰۰	
میزان سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	فقره	میزان سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	فقره	میزان سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	فقره	میزان سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	فقره	پروانه بهره‌برداری و میزان سرمایه‌گذاری در بهره‌برداری
۹۶۰۰۰۰۰	۸۱۹	۹۶۲۲۱۵۴	۱۰۴۰	۵۷۶۱۶۰۴	۹۹۷	۴۳۷۸۹۰۹	۸۳۶	
۵۵۲۲		۵۶۶۱		۴۶۱۵		۴۱۹۳		ارزش‌افزوده بخش معدن (۱۰۰=۱۳۷۶) (میلیارد ریال)
۱/۲		۱/۰۶		۰/۹		۰/۸۸		سهم معدن در تولید ناخالص داخلی (درصد)

مأخذ: همان.

جدول ۵. مقایسه اعتبارات طرح تملک دارایی‌های سرمایه‌ای کل (ملی و استانی)

صنعت و معدن برحسب برنامه (میلیون ریال)

سهم معدن از کل فصل صنعت و معدن (درصد)	کل اعتبارات فصل صنعت و معدن	برنامه‌های مربوط به بخش معدن					
		جمع سالانه	برنامه ارتقای تولیدات معدنی	برنامه اکتشاف و راه‌اندازی معادن	برنامه زمین‌شناسی	برنامه زیرساخت‌های صنعتی و معدنی	عنوان
۲۰/۷	۲۲۷۳۰۷۹	۴۷۱،۳۹۳	۸۰،۰۰۰	۷۲،۴۰۰	۱۲۲،۰۰۰	۱۹۶،۹۹۳	قانون بودجه سال ۱۳۸۴ کل کشور
۲۵/۵	۲۵۳۰۳۶۴	۶۴۵،۵۳۲	۵۶،۰۶۵	۸۲،۵۵۰	۱۸۷،۷۹۵	۳۱۹،۱۲۲	قانون بودجه سال ۱۳۸۵ کل کشور
۳۵/۲	۲۳۱۳۹۵۰	۸۱۵،۰۴۱	۹۵،۳۸۴	۵۹،۸۴۷	۱۷۴،۶۵۲	۴۸۵،۱۵۸	قانون بودجه سال ۱۳۸۶ کل کشور
۴۰/۴	۳۵۶۷۴۴۷	۱،۴۴۲،۸۰۸	۱۲۰،۰۰۰	۶۰،۰۰۰	۳۰۹،۴۰۰	۹۵۳،۴۰۸	قانون بودجه سال ۱۳۸۷ کل کشور
۵۷/۷	۹۳۵۶۶۷۶	۵،۳۹۹،۲۶۵	۲۲۰،۸۰۰	۱۹۲،۲۴۷	۵۷۵،۲۹۶	۴،۴۱۰،۹۲۲	قانون بودجه سال ۱۳۸۸ کل کشور

سهم معدن از کل فصل صنعت و معدن (درصد)	کل اعتبارات فصل صنعت و معدن	برنامه‌های مربوط به بخش معدن					
۶۶	۵۱۶۶۶۰۳	۳,۴۰۸,۹۶۲	۷۳,۶۴۵	۱۲۰,۶۵۱	۲۳۷,۶۸۵	۲,۹۷۶,۹۸۱	قانون بودجه سال ۱۳۸۹ کل کشور
۲۹/۸	۶۳۱۹۱۳۸	۱,۸۸۰,۰۰۷	۴۹۳,۱۶۳	۱۰۲,۵۰۹	۲۴۹,۸۱۴	۱,۰۳۴,۵۲۱	قانون بودجه سال ۱۳۹۰ کل کشور
۲۵/۸	۶۴۵۵۱۲۸	۱,۶۶۴,۳۷۵	۵۰۰,۰۰۰	۵۱,۹۶۱	۳۳۹,۴۸۲	۷۷۲,۹۳۲	قانون بودجه سال ۱۳۹۱ کل کشور
۲۲/۱	۵۸۲۲۴۰۷	۱,۲۸۸,۴۳۷	۴۰۳,۷۳۱	۴۰,۵۰۰	۴۴۱,۸۷۰	۴۰۲,۳۳۶	قانون بودجه سال ۱۳۹۲ کل کشور
۳۸/۶	۴۱۳۸۱۳۲	۱,۵۹۷,۵۴۰	۱۶۹,۹۳۱	۵,۴۵۴	۵۲۹,۴۸۶	۸۹۲,۶۶۹	برآورد لایحه بودجه سال ۱۳۹۳ کل کشور
۳۸/۸	۴۷۹۴۲۹۲۴	۱۸,۶۱۳,۳۶۰	۲,۲۱۲,۷۱۹	۷۸۸,۱۱۹	۳,۱۶۷,۴۸۰	۱۲,۴۴۵,۰۴۲	جمع برنامه

مأخذ: قوانین بودجه سنواری سال‌های مختلف.

۲-۱. روند تغییرات تولیدات محصولات صنایع معدنی طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۱

همان‌طور که در بخش پیشین آورده شد، سرمایه‌گذاری صورت گرفته در بخش بالادستی معدن (شامل اکتشاف و استخراج) تناسبی با پتانسیل واقعی بخش نداشته و

به همین دلیل هیچ‌گاه بخش معدن نتوانسته در گذار از مزیت نسبی بر مزیت رقابتی و ایجاد ارزش افزوده در اقتصاد جایگاه واقعی خود را به دست آورد. همین موضوع در بخش پایین دستی معدن (صنایع معدنی) نیز به درستی قابل مشاهده است. شاید به درستی بتوان گفت که از میان کلیه مواد معدنی استخراجی در ایران، عمده ارزش افزوده تولید شده در طول زنجیره ارزش، تنها مربوط به چند ماده فلزی و چند کانی غیرفلزی است. نگاهی به آمار تولیدات محصولات عمده صنایع معدنی شامل فولاد، مس کاتد، سرب و روی، آلومینیم و سیمان نشان می‌دهد که طی ۱۳۸۴-۱۳۹۱ تقریباً تولیدات از افزایش خاصی برخوردار نبوده و تقریباً تولیدات صورت گرفته، ناشی از سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در سالیان پیش است (جدول ۶).

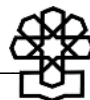
جدول ۶. روند تغییرات تولید محصولات عمده صنایع معدنی (تن)

سال	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱
نام ماده معدنی	تولید	تولید	تولید	تولید	تولید	تولید	تولید	تولید
فولاد	۹۷۳۴۴۴۴	۱۰۰۹۸۰۸۱	۱۰۳۸۱۹۸۵	۱۰۹۰۳۱۸۷	۱۰۹۸۳۲۳۳	۱۲۷۱۹۰۰۰	۱۴۰۷۵۰۰۰	۱۴۰۹۰۰۰۰
مس کاتد	۱۷۸۰۰۰	۲۰۰۸۰۰	۲۰۰۰۰۳	۲۰۶۱۰۱	۲۱۰۲۵۴	۲۲۱۱۰۰	۲۳۵۰۰۰	-
سرب و روی	۱۴۰۰۰۰	۱۶۸۰۰۰	۱۳۵۰۰۰	۱۰۵۰۰۰	۱۳۰۰۰۰	۱۷۶۲۰۰	۱۷۹۶۰۰	۱۴۵۹۱۳۹
آلومینیم	۲۱۸۰۰۰	۲۰۶۰۰۰	۲۰۳۰۰۰	۲۴۸۰۰۰	۲۸۱۰۰۰	۳۰۳۰۰۰	۳۲۹۰۰۰	-
سیمان	۳۲۶۳۴۰۰۰	۳۵۲۶۸۰۰۰	۳۹۹۷۵۰۰۰	۴۴۳۹۷۰۰۰	۵۲۰۹۳۰۰۰	۶۱۶۱۹۰۰۰	۶۶۵۰۰۰۰۰	۷۰۴۴۷۰۰۰

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

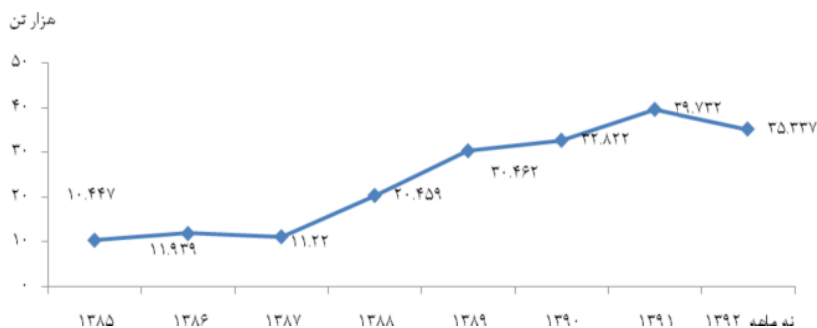
۲-۲. وضعیت صادرات و واردات محصولات و مواد معدنی خام

همان‌طور که در نمودارهای ۵ و ۶ مشاهده می‌شود، وزن صادرات و ارزش صادرات

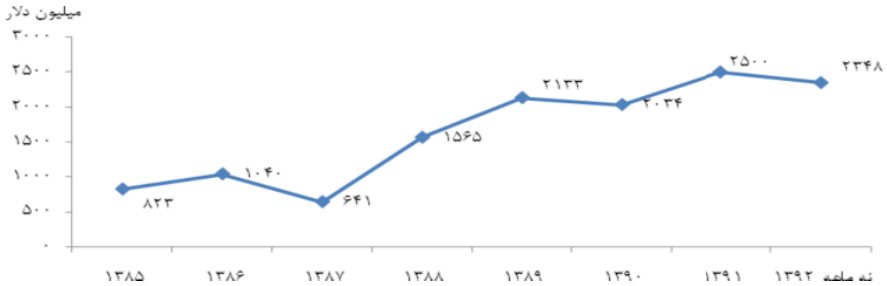
محصولات معدنی خام از سال ۱۳۸۵ تا ۹ ماهه ۱۳۹۲ در مجموع دارای روندی افزایشی می‌باشند. لازم به ذکر است که روند ارزش صادرات محصولات معدنی خام با توجه به فضای حاکم بر بازارهای جهانی از افت و خیز مختصری برخوردار بوده است. در ارتباط با میزان سهم مواد معدنی خام از کل سبد صادراتی نیز همان‌طور که مشاهده می‌شود، سهم بخش معدن علیرغم سهم اندک در تولید ناخالص داخلی (کمتر از ۱ درصد)، سهم قابل ملاحظه ۱۰-۶ درصد بوده، که این موضوع از ابعاد مختلف قابل تأمل است.

نمودار ۵. روند وزن صادرات محصولات معدنی خام از سال ۱۳۸۵ تا ۹ ماهه ۱۳۹۲

مأخذ: همان.

نمودار ۶. روند ارزش صادرات محصولات معدنی خام از سال ۱۳۸۵ تا نه ماهه ۱۳۹۲

مأخذ: همان.

در ارتباط با ترکیب سبد صادراتی مواد معدنی خام نیز باید خاطرنشان کرد که ۵ قلم عمده صادراتی، شامل سنگ آهن (مگنتیت و هماتیت) و سنگ‌های ساختمانی است (جدول ۷) که این نیز بسیار قابل تأمل است، زیرا علیرغم سابقه بسیار بالای معدنکاری در ایران و وجود بیش از ۶۴ ماده معدنی هنوز سهم انواع سنگ آهن (مگنتیت و هماتیت) در کل صادرات مواد معدنی بسیار بالاست. البته صادرات مواد معدنی خام (انواع مختلف) از ابعاد دیگر نیز قابل تأمل است سؤال اینجاست که آیا با داشتن مزیت نسبی در بخش معدن در کنار انواع انرژی در دسترس صادرات مواد معدنی خام (با ارزش افزوده پایین) تصمیم درستی است؟ صادرات مواد معدنی خام هنوز به‌عنوان یکی از مسائل بسیار مهم در اقتصاد کشور مطرح بوده و تاکنون هیچ نهادی اعم از مراکز علمی، دستگاه‌های اجرایی و متولی و... درخصوص درستی صدور یا عدم صدور مواد معدنی خام، اعلام نظر نکردند.

جدول ۷. پنج قلم عمده صادرات محصولات معدنی «غیرنفتی خام»

طی دوره ۱۳۸۵ تا ۹ ماهه سال ۱۳۹۲

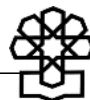
رتبه	تعرفه	شرح تعرفه	وزن (هزار تن)	ارزش _ میلیون دلار)	متوسط ارزش گمرکی هر تن کالا (دلار)	سهم از کل صادرات محصولات معدنی خام	
						وزن	ارزش
۱	۲۶۰۱۱۱۰۰	سنگ آهن به هم فشرده نشده و کنسانتره های آن	۸۹۵،۷۳	۴۵۲،۲	۴۷	۳۸/۴۴	۲۶/۳۸
۲	۲۵۲۳۲۹۰۰	سیمان پورتلند (باستثنای سفید)	۶۴۴،۳۷	۰۶۱،۳	۸۱	۱۹/۵۸	۲۳/۴۰
۳	۲۶۰۱۱۱۱۰	سنگ آهن هماتیت دانه بندی	۹۹۳،۱۵	۰۳۳،۱	۶۵	۸/۳۲	۷/۹۰
۴	۲۷۰۷۵۰۰۰	مخلوط هیدروکربورهای بودار	۹۰۰،۱	۰۰۵،۱	۵۲۹	۰/۹۹	۷/۶۸
۵	۲۵۱۵۱۱۰۰	سنگ های مرمر و سنگ های تراورتن کار نشده یا ناهمواری گرفته شده	۰۷۲،۴	۶۳۲	۱۵۵	۲/۱۲	۴/۸۳
		جمع پنج قلم عمده	۵۰۴،۱۳۳	۱۸۴،۹	۶۹	۶۹/۴۵	۷۰/۲۰
		جمع کل	۲۲۰،۱۹۲	۰۸۴،۱۳	۶۸	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

با نگاهی به ترکیب عمده واردات نیز می توان مشاهده کرد که اکثر اقلام وارداتی شامل زغال سنگ و کک های متالورژیک است که در حال حاضر امکان ذاتی یا تکنولوژیک آن در داخل وجود نداشته و یا در برخی از موارد این نوع واردات یک واردات ضروری محسوب می شود.

تراز بازرگانی بخش معدن

همان‌طور که در جدول ۸ مشاهده می‌شود، از لحاظ حجم و ارزش مواد معدنی، همواره تراز تجاری مثبت بوده است. البته همان‌طور که در بخش پیشین آورده شد، این موضوع در شرایطی می‌تواند به‌عنوان یک موفقیت و در مواردی نیز به‌عنوان یک نقطه ضعف اقتصاد ایران محسوب شود. برای مثال اگر مطالعات دقیق نشان دهد که مزیت انرژی در ایران می‌تواند منجر به ایجاد ارزش‌افزوده نسبی بالاتر در بخش معدن نسبت به دیگر صنایع انرژی‌بر یا بخش‌های دیگر انرژی‌بر باشد، در این صورت علاوه بر اینکه واردات مواد معدنی خام یک نقطه ضعف محسوب نمی‌شود، بلکه یکی از استراتژی‌های درست در جهت ایجاد اشتغال و ایجاد ارزش‌افزوده نسبی بالاست.

جدول ۸. آمار صادرات، واردات و تراز بازرگانی محصولات معدنی غیرنفتی خام
در دوره ۱۳۸۵ تا ۹ ماهه سال ۱۳۹۲

محصولات معدنی غیرنفتی خام								سال
تراز بازرگانی (میلیون دلار)	واردات		صادرات					
	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	سهم از کل صادرات کشور		متوسط ارزش گمرکی هر تن کالا (دلار)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	
			ارزش	وزن				
۴۵۲	۳۷۱	۲۶۹۲	۶۳۳	۳۷۶۲	۷۹	۸۲۳	۱۰۴۴۷	۱۳۸۵
۵۱۷	۵۲۳	۲۵۲۳	۶۷۹	۳۷۱۷	۸۷	۱۰۴۰	۱۱۹۳۹	۱۳۸۶
-۲۲	۶۶۳	۱۸۳۱	۳۰۵	۳۳۱۵	۵۸	۶۴۱	۱۱۰۲۲	۱۳۸۷
۱۱۷۹	۳۸۶	۱۳۲۰	۷۱۵	۴۳۰۷	۷۶	۱۵۶۵	۲۰۴۵۹	۱۳۸۸
۱۳۲۸	۸۰۵	۲۰۳۹	۸۰۳	۵۰۶۰	۷۰	۲۱۳۳	۳۰۴۶۲	۱۳۸۹
۱۱۱۱	۹۲۴	۱۹۱۰	۶۰۲	۴۹۴۱	۶۲	۲۰۳۴	۳۲۸۲۲	۱۳۹۰
۱۹۰۶	۵۹۴	۱۴۶۳	۷۶۸	۵۶۸۱	۶۳	۲۵۰۰	۳۹۷۳۲	۱۳۹۱
۱۹۸۳	۳۶۵	۱۰۲۰	۱۰۲۶	۶۰۰۹	۶۶	۲۳۴۸	۳۵۳۳۷	۹ ماهه سال ۱۳۹۲

مأخذ: همان.

۳-۲. مشکلات ساختاری بخش معدن و صنایع معدنی

- نبود استراتژی مدون و مصوب در بخش معدن و صنایع معدنی،

- عدم توجه به اجرایی سازی ماده (۱۵۷) قانون برنامه پنجم توسعه به منظور تهیه اطلاعات

پایه زمین شناسی،

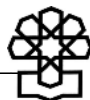
- عدم تهیه اطلاعات پایه کاربردی،

- عدم سیاستگذاری درست در جهت جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش معدن،

- سیاستگذاری‌های مقطعی در بخش صادرات مواد معدنی،
- تصمیمات نادرست در طول زنجیره ارزش معدن و صنایع معدنی که منجر به اتلاف منابع و عدم‌النفع سرمایه‌گذاری صورت گرفته شده است،
- عدم سیاستگذاری صحیح به‌منظور به‌کارگیری تکنولوژی روز در اکتشاف و استخراج،
- نبود سیاستگذاری درست در به‌کارگیری نیروی انسانی تحصیلکرده معدن.

۴-۲. ارائه راهکار عملیاتی جهت ارتقای جایگاه بخش معدن و صنایع معدنی

- نهایی‌سازی استراتژی بخش معدن و صنایع معدنی و تصویب آن توسط دولت و در صورت نیاز توسط مجلس شورای اسلامی،
- تدوین و تصویب شرح وظایف و اختیارات وزارت صنعت، معدن و تجارت،
- اجرایی کردن ماده (۱۵۷) قانون برنامه پنجم توسعه به‌منظور کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در بخش معدن،
- توجه به جهش تکنولوژی در بخش معدن با تکیه بر تعامل سازنده با جهان،
- مشارکت تکنولوژیک با شرکت‌های بزرگ معدنی در جهان،
- اصلاح قوانین متعارض در بخش معدن با منابع طبیعی، محیط‌زیست و ... به‌طوری که حداکثر منافع ملی در همه بخش‌ها تأمین شود،
- تکمیل زنجیره ارزش در سطوح میانی و پایین‌دستی (ایجاد صنایع فرآوری مواد معدنی)،

- احیای جایگاه واقعی سازمان توسعه معادن و صنایع معدنی ایران (ایمیدرو) و سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور جهت ایجاد زیرساخت و توسعه متوازن.

۳. صنعت پتروشیمی

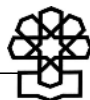
صنعت پتروشیمی یکی از بخش‌های مؤثر در مقابله با ضربه‌پذیری اقتصاد کشور در نتیجه متکی بودن به درآمدهای صادراتی حاصل از نفت و گاز است. اما نکته حائز اهمیت این است که به‌منظور مقاوم‌سازی صنعت پتروشیمی کشور باید تلاش شود تا از خام‌فروشی و فروش مواد اولیه مورد نیاز صنایع میانی و تکمیلی پتروشیمی و تکیه بر درآمدهای صادراتی محصولات با ارزش‌افزوده کمتر، جلوگیری شود. مقایسه ترکیب صادرات انواع محصولات پتروشیمی کشور گویای این است که زنجیره ارزش در این صنعت در حد مطلوبی توسعه نیافته است. در جدول ۹ مقدار و ارزش صادرات و واردات دو گروه محصولات صنایع شیمیایی یا صنایع وابسته به آن و گروه مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد در سال ۱۳۹۱ مقایسه شده است.

جدول ۹. مقدار و ارزش صادرات و واردات گروه محصولات صنایع شیمیایی صنایع وابسته و گروه مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از آن در سال ۱۳۹۱

ارزش صادرات به واردات (درصد)	واردات			صادرات			شرح
	متوسط قیمت هر تن (دلار به تن)	ارزش (میلیون دلار)	مقدار (هزار تن)	متوسط قیمت هر تن (دلار به تن)	ارزش (میلیون دلار)	مقدار (هزار تن)	
۲۶/۴	۱۹۷۰/۷	۱۴۰۰/۵	۷۱۰/۶۸	۵۲۰/۸	۵۱۷۶	۹۹۳۸/۵	صنایع شیمیایی و کودها
۴۲/۷۵	۳۲۸۷/۷	۱۱۶۷/۶۸	۳۵۵/۲	۱۴۰۵/۶	۹۶۸/۹۳	۶۸۹/۳	صنایع وابسته به صنایع شیمیایی
۵۷/۹	۲۶۲۴/۹	۳۰۶۲/۴	۱۱۶۶/۶۷	۱۵۱۸/۹۶	۳۷۱۹/۴۸	۲۴۴۸/۷۵	محصولات پلاستیکی و کالاهای ساخته شده
۲۹/۹	۲۵۲۲/۰۴	۵۶۳۰/۵۸	۲۲۳۲/۵۵	۷۵۴/۴	۹۸۶۴/۴۱	۱۳۰۷۶/۵۵	جمع

مأخذ: محاسبات تحقیق براساس آمار گروه گمرک جمهوری اسلامی ایران.

همان‌طور که آمار جدول ۹ نشان می‌دهد در گروه صنایع شیمیایی و کودها ارزش هر تن صادرات کشور در سال ۱۳۹۱ معادل ۵۲۰/۸ دلار بوده است که بالاترین مقدار صادرات مربوط به محصولاتی مانند متانول و اوره بوده، درحالی که ارزش هر تن واردات محصولات این گروه حدود ۱۹۷۰/۷ دلار بوده است که ایزوسیانات‌ها و اکریلونیتریل، بیشترین مقدار واردات را در این گروه به خود اختصاص داده‌اند. همچنین ارزش هر تن صادرات محصولات وابسته به صنایع شیمیایی از جمله مواد شوینده، موم‌های مصنوعی و... در سال مذکور ۱۴۰۵/۶ دلار

بوده که این مقدار حدود ۴۳ درصد ارزش هر تن واردات این محصولات بوده است. نسبت ارزش هر تن صادرات محصولات پلاستیکی و کالاهای ساخته شده از آن، نسبت به ارزش هر تن واردات این محصولات حدود ۵۸ درصد بوده است. در گروه صنایع پلاستیکی و مواد ساخته شده از آن، انواع پلی اتیلن با گریدهای مختلف از کشور صادر شده است و در مقابل مصنوعات از قبیل نوارلبه و روکش پی.وی.سی ویژه تابلوهای تبلیغاتی وارد شده است.

در مجموع در سال ۱۳۹۱ ارزش هر تن صادرات دو گروه محصولات صنایع شیمیایی و صنایع وابسته به آن و گروه محصولات پلاستیکی و کالاهای ساخته شده از آن حدود ۷۵۴/۴ دلار بوده، درحالی که ارزش هر تن واردات محصولات دو گروه مذکور ۲۵۲۲/۰۴ دلار بوده است. درواقع ارزش هر تن صادرات دو گروه مذکور نسبت به ارزش هر تن واردات این محصولات، حدود ۳۰ درصد بوده است این در حالی است که با توجه بیشتر به صنایع تکمیلی و تکمیل زنجیره ارزش در صنعت پتروشیمی، می‌توان این عدم‌النفع را جبران کرد.

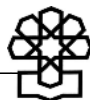
تحلیل آمار مذکور حاکی از آن است که توجه به تکمیل زنجیره ارزش و توسعه صنایع میانی و تکمیلی علاوه بر صرفه‌جویی ارزی برای کشور، ایجاد اشتغال بیشتر و هزینه کمتر به ازای هر شغل را دربردارد. در جدول ۱۰ میزان متوسط سرمایه‌گذاری ثابت برای ایجاد هر شغل در صنایع بالادستی، میانی و نهایی پتروشیمی کشور به‌ازای تولید یک میلیون تن محصول نشان داده شد.

جدول ۱۰. برآورد اشتغالزایی و سرمایه‌گذاری در صنایع بالادستی، نهایی و میانی پتروشیمی

شرح	اشتغال (نفر)	سرمایه‌گذاری ثابت (میلیون دلار)	سرمایه‌گذاری ثابت سرانه به ازای هر شغل (هزار دلار)
صنایع بالادستی	۵۰۰	۹۴۰	۱۸۸۰
صنایع میانی	۲۲۰۰	۳۴۰۰	۱۵۴۵
صنایع نهایی	۱۲۵۰۰۰	۳۰۰۰	۲۴

مأخذ: محاسبات تحقیق.

همان‌طور که اشاره شد، تحلیل آمارهای صنعت پتروشیمی حاکی از آن است که تکمیل زنجیره ارزش در این صنعت به نحو مطلوبی شکل نگرفته است. به‌طوری‌که ارزش واقعی محصولات هیدروکربوری مصرف شده در این صنعت در سال ۱۳۹۰ تقریباً ۲۲ میلیارد دلار برآورد می‌شود و ارزش فروش کل محصولات پتروشیمی در این سال، معادل ۲۵ میلیارد دلار بوده است. به‌عبارت دیگر بازدهی واحدهای پتروشیمی در سال ۱۳۹۰ فقط با محاسبه ارزش سوخت و خوراک مصرفی در این صنعت و بدون لحاظ هزینه‌های عملیاتی از جمله هزینه‌های پرسنلی، آب، برق، سربار و ... حدود ۱۳ درصد بوده است، این مسئله ناشی از خام‌فروشی محصولات یا به عبارتی فروش مواد اولیه صنایع پایین‌دست پتروشیمی است.

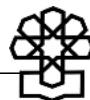
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری و ارائه راهکار در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

روند تحولات متغیرهای کلان بخش صنعت در سال‌های اخیر از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده و با کاهش میزان سرمایه‌گذاری صنعتی، نرخ رشد بخش صنعت منفی شده است به‌گونه‌ای که در سال ۱۳۹۱ به منفی ۹/۹ درصد رسید. به‌رغم تأکیدات اسناد بالادستی به‌خصوص احکام قانون برنامه پنجم توسعه مبنی بر افزایش سهم صنایع نوین در سرمایه‌گذاری‌ها و خروجی‌های بخش صنعت؛ رویکرد و جهت حرکت متغیرهای بخش صنعت همانند روند سابق بوده و ترکیب سبد صادرات صنعتی به مثابه سال‌های برنامه چهارم توسعه به مشتقات پایه نفتی و محصولات پتروشیمی وابستگی کامل دارد. در نوع رویکرد سرمایه‌گذاری صنعتی کشور در سال‌های اخیر، تغییر و تحول مثبتی مشاهده نمی‌شود و سهم صنایع با فناوری بالا در کل سرمایه‌گذاری صنعتی دارای روندی نزولی و در محدوده کمتر از ۱ درصد است.

در آسیب‌شناسی تحولات بخش صنعت طی سال‌های اخیر، فقدان استراتژی و نبود سیاست‌های صنعتی عمودی (گزینشی) کاملاً برجسته و غالب است. بنابراین با توجه به سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی که لازمه اجرایی شدن آن دو نکته اساسی محور قرار گرفتن بخش تولید و مردمی شدن اقتصاد از طریق تقویت نقش فعالان اقتصادی و ایجاد فرصت مناسب برای نقش‌آفرینی مردم و همه فعالان اقتصادی در سایه تهیه و تدوین مقررات لازم و تدوین نقشه راه برای عرصه‌های مختلف می‌باشد؛ ضروری است وزارت صنعت، معدن و تجارت به تدوین نقشه راه (استراتژی) اهتمام ورزد.

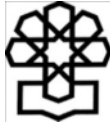
با عنایت به میزان سرمایه‌گذاری شکل گرفته در بخش معدن و صنایع معدنی (در بخش‌های مختلف) همچنین سرمایه‌گذاری دولت در زیرساخت‌های بخش معدن و صنایع معدنی در سال‌های اخیر و مقایسه آن با کل بخش صنعت می‌توان دریافت که علیرغم وجود مزیت نسبی در بخش معدن (از ابعاد ذخایر و تنوع)، همچنین وجود انواع انرژی در دسترس، توجه جدی به بخش معدن صورت نگرفته و سیاست مشخصی در ارتباط با تولید و تجارت مواد معدنی در هیچ‌یک از حوزه‌ها وجود ندارد. به همین دلیل بخش معدن به جایگاه واقعی خود در اقتصاد دست نیافته و سرمایه‌گذاری‌های انجام شده نیز هیچ سنخیتی با مقیاس‌های جهانی ندارد. با توجه به این مباحث می‌توان راهکارهای عملیاتی جهت ارتقای بخش معدن در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را به‌طور عمده در نهایی‌سازی استراتژی بخش معدن و صنایع معدنی و تصویب آن توسط دولت و حسب نیاز توسط مجلس شورای اسلامی (اجرای ماده (۱۵۰) قانون برنامه پنجم توسعه)، اجرایی کردن ماده (۱۵۷) قانون برنامه پنجم توسعه و اصلاح قوانین متعارض بخش معدن با منابع طبیعی، محیط زیست و... خلاصه کرد.

در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، موضوع افزایش ارزش‌افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش و صادرات محصولات پتروشیمی با ارزش‌افزوده بالا مورد تأکید قرار گرفته است، لذا صنعت پتروشیمی می‌تواند به‌عنوان یکی از بخش‌های مؤثر در مقابله با ضربه‌پذیری اقتصاد کشور محسوب گردد. این در حالی است که تحلیل آمارها نشان می‌دهد که وضعیت موجود صنعت پتروشیمی کشور با رویکرد

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی فاصله دارد. برای مثال در سال ۱۳۹۱ ارزش هر تن صادرات گروه محصولات صنایع شیمیایی و صنایع وابسته به آن و گروه محصولات پلاستیکی و کالاهای ساخته شده از آن حدود ۷۵۴ دلار بوده در حالی که ارزش هر تن واردات محصولات دو گروه مذکور تقریباً ۲۵۲۲ دلار بوده است. شکاف میان نسبت‌های مذکور گویای صادرات محصولات با ارزش‌افزوده کمتر نسبت به محصولات وارداتی در صنعت پتروشیمی کشور است.

به نظر می‌رسد تغییر رویکرد در توسعه صنعت پتروشیمی کشور و توجه جدی به توسعه صنایع میانی و تکمیلی در این صنعت به منظور دستیابی به اهداف سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ضروری است.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۶۶۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: آسیب‌شناسی بخش صنعت، معدن و پتروشیمی و ارائه راهکار در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

نام دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه صنعت و معدن)

تهیه و تدوین‌کنندگان: علی اصغر اژدری، فرید دهقانی، فاطمه میرجلیلی، ابراهیم مقصودی

ناظران علمی: محمدرضا محمدخانی، هوشنگ محمدی

متقاضی: معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. صنعت و معدن

۲. پتروشیمی

۳. اقتصاد مقاومتی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۲/۳۱